

Türk Dünyası

Tarih

Sayı #431 Fiyat £30.00

Kültür Dergisi

Aralık 2022

Cilt: 72

Aylık Süreli Yayın

İssn: 1305-9769

Modern: 112483

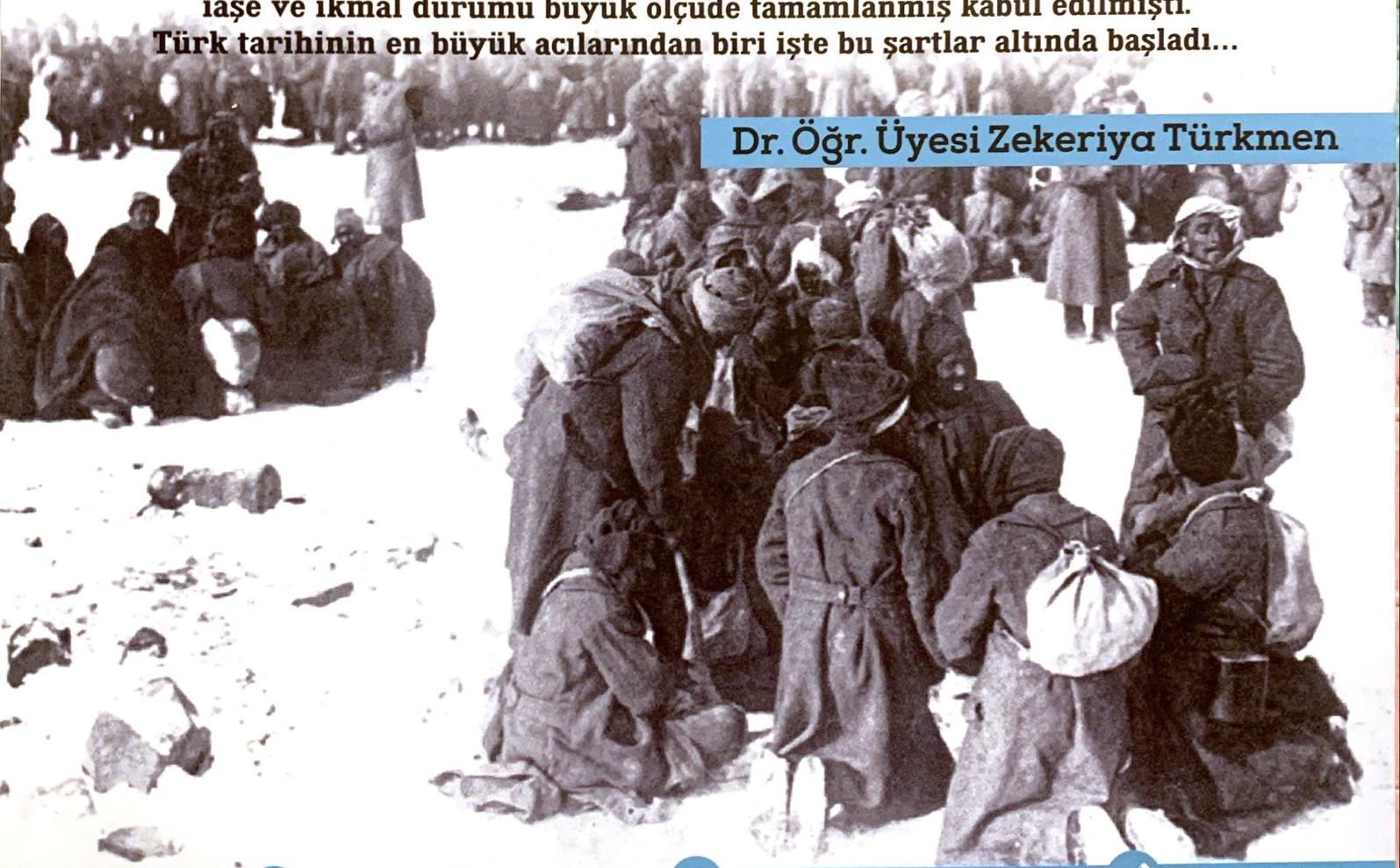
9 771305 976901

Dondurucu Soğuğun Ardından... Sarıkamış Harekâtı

2 Ağustos 1914'te Türk-Alman gizli ittifak antlaşmasının imzalanmasının hemen ertesinde Osmanlı Genelkurmayı seferberlik ilan etmişti. Seferberliğin 53. günü, her alanda görülen büyük eksikliklere rağmen ordunun yığınak planları, iase ve ikmal durumu büyük ölçüde tamamlanmış kabul edilmişti. Türk tarihinin en büyük acılarından biri işte bu şartlar altında başladı...

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya Türkmen

Sarıkamış Esirlerinin Feryatları:
VAVEYLA

Prof. Dr. Bingür Sönmez

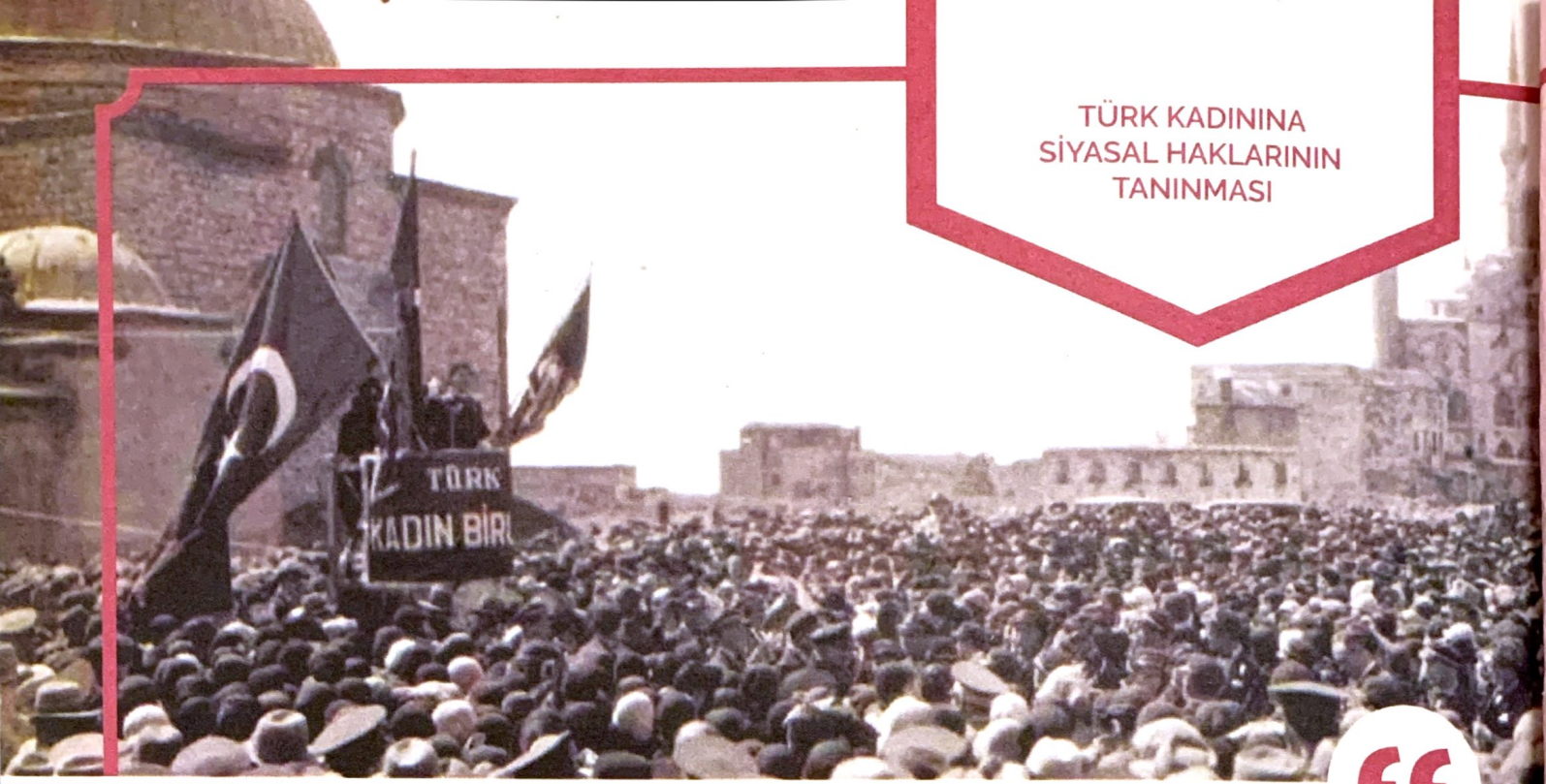
Hatisyan'ın Kaleminden
Ermenistan'ın Bağımsızlık Konusu

Sadi Bayram

Avrasya'da Enerji Jeopolitiği Değişirken
Türkiye ve Türk Dünyası

Prof. Dr. Sait Yılmaz

“Ey kahraman Türk kadını! Sen yerlerde sürünmeye değil omuzlar üzerinde göklere yükselmeye layıksın”

M. Kemal Atatürk

Doç. Dr. Işıl Tuna Pınar*

Avrupa ülkelerinin çoğunda kadınlar siyasal haklarını elde edebilmek için uzun ve çileli bir mücadele vermiştir. Türkiye’de ise o ülkelerin birçoğundan önce ve çok kısa sayılabilecek bir sürede, cumhuriyetin kurulduğu ilk on bir sene içinde kadınlar kademeli bir şekilde siyasal haklarını elde etmişlerdir. Türkiye’deki kadın hareketinin geçmişi kısa süreli ve batının gerisinde bulunmasına rağmen, Türk kadını için geleneklerin öneminin fazla olduğu süreçte siyasal hakların tanınması, Türk modernleşmesi bakımından oldukça önemlidir.¹ Millî mücadele yıllarında kadınlar cephe gerisinde, gerek dernek ve basın yoluyla gerekse cephede fiili olarak faaliyette bulunmak suretiyle vatanın kurtarılmasında erkeklerle omuz omuza mücadele vermiştir. Kurtuluş Savaşı başarıyla tamamlandıktan sonra Türk kadını yaptığı çalışmalar ve başarıları dolayısıyla döneme sembol olmuştur.² Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyetle birlikte başlayan kadınların siyasette aktif yer almak arzusu ve çabası Türkiye Cumhuri-

yeti’nin kuruluşu ile 1920’li yılların tartışmalı konularından biri haline gelmiştir.

Şüphesiz Mustafa Kemal Atatürk “Ey kahraman Türk kadını! Sen yerlerde sürünmeye değil omuzlar üzerinde göklere yükselmeye layıksın”, diyerek kadınların hak ettikleri itibarın verilmesi gerektiği üzerinde sıklıkla dururken “Dünya üzerinde gördüğünüz her şey kadının eseridir” şeklindeki sözleri ile kadınların çalışkanlık ve üretkenliklerinin ön plana çıkarılması gerektiği üzerinde durmuştur. 31 Ocak 1923’te İzmir’de yaptığı bir konuşmada “... Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktır. Bundan dolayı bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekli ise bunları aynı derecede kadınlarımızın kazanmaları gerekir” diyerek kadınların erkeklerle eşit eğitim ve kalkınması gerektiğinin altını çizmiştir.³

Kadınların siyasal haklarına ilişkin tartışmalar 1 Nisan 1923 tarihinde Seçim Kanunu’nda değişiklik ön gören tasarının Meclis’te

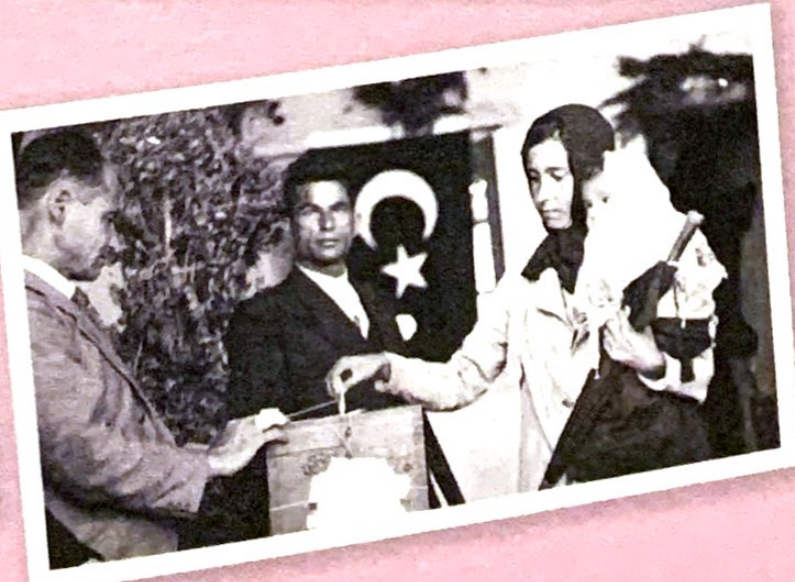
tartışıldığı süreçte başlamıştır.⁴ Tasarıya ilişkin söz alan Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey, kadınların henüz oy kullanma erginliğine, ulaşmadığını bu sebeple eğitim seviyelerinin artırılması gerektiği ve kadınların olgunlaşana kadar aile reisine oy vermiş gibi algılanması gerektiğini ifade etmiş, kanun tasarısının lehine yönelik görüş bildirmiştir. Hüseyin Avni Bey'in bu sözleri Meclis'te yeni bir tartışma başlatarak, Meclis genelinde bir anda kadınların siyasal haklarına ilişkin konuşmalar yapılmıştır. Kadınların lehine bir konuşma yapan dönemin Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Hüseyin Avni Bey'in konuşmalarına cevaben *"bilmem ama böyle bir tev'il akıl ve hayale gelebilir mi?"* dedikten sonra bazı milletvekilleri tarafından masalara vurarak ses çıkarmak suretiyle sesi kısılmak istenmiştir.⁵ Konuya ilişkin Meclis'te yaşanan başka bir tartışma ise 1924 yılına aittir. Anayasa'da seçimlere ilişkin yapılacak düzenlemede *"18 yaşını dolduran her Türk'ün milletvekili seçimlerine katılabileceği"* ifadesine yer verilmiştir.

Bayazıt milletvekili Şefik Bey bu ifadeden hareketle kadınların da oy kullanabileceğini söylemesi üzerine Karesi Milletvekili Ahmet Süreyya Bey, ifadede kadınların yer almadığını belirtmiştir. Kütahya Milletvekili Recep Peker ise *"... Türkiye bir halk devletidir, bir halk*

Cumhuriyetidir. Efendiler! Türk kadını bu Türk halkının hiç olmazsa yarısı değil midir?" diyerek kadınlara siyasal hak verilmesi gerektiğini söylemiştir.⁶

1920'lerin Türkiye'sinde kadınlara siyasal hak verilmesine ilişkin genel kanı, sadece erkekler değil aydın kadınlar da dahil olmak üzere eğitim seviyesinin artırılması noktasından hareket etmişlerdir. Aslında bu düşünce kısaca cahil kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmemesi demektir. O dönem, demokratik yaşamın sağlıklı ilerleyebilmesi için bu husus elzem görülmekteydi.

Türkiye'de kadın haklarının elde edilmesi noktasında şüphesiz Nezihe Muhittin öncülüğünde kurulan Türk Kadın Birliği'nin önemi büyüktür. 15 Haziran 1923 tarihinde Nezihe Muhittin siyasi fıkra şeklinde *"Kadınlar Halk Fırkasını"* kurmuştur.⁷ Partinin ana gayesi kadınların aydın hale getirilmesi ve kültürlerinin artırılması olarak ifade edilmekteydi. Kadınların her alanda kendilerini etkin hale getirmesinden sonra Seçim Kanunu'na ilke edineceği hususu yer almaktaydı. Parti programında yer alan başka bir madde ise Belediye seçimlerinde kadınların katılması için çalışmalar yapacaklarıydı.⁸ Ancak valilik kadınların henüz siyasi hak elde etmeden parti kuramayacaklarını

Türk Kadın Birliği'nin İstanbul'daki Mitingi

belirterek yasal izin verilmemiştir. Bunun üzerine tüzük üzerinde değişiklik yapılarak partinin ismi "Türk Kadın Birliği" şeklinde değiştirilmiş ve dernek statüsü elde etmesi için valiliğe tekrar başvurulmuş ve 7 Şubat 1924 tarihinde kurulan derneğe valilikçe izin verilmiştir. Dernek, kadınları modern ve olgun bir düzeye ulaştırma gayesini taşımıştır. Türk Kadın Birliği 1925 yılında İstanbul'da yapılacak ara seçimlere kadın adaylarla katılabilmek için de başvurmuştur. Birliğin adayları ise Nezihe Muhittin ve Halide Edip Adıvar'dır.⁹

Süreçte kadınlarımızın çeşitli mekanlarda kadın hakları konusunda verdikleri konferanslar da sürecin bir parçasıdır. Süreyya Hulusi Hanım 1926 tarihinde Türk Ocağında verildiği konferansta "Türk kadını tarihte siyasal rol oynamıştır. Kadın kendi benliğini idrak eder, iktisadi sahada haiz-i tesir olursa neden memleket

işlerinde geri kalsın. Herkes anadan vatan dersi alır da ne için, o vatanın idaresi ve mukadderatı mevzu-u bahis olduğu zaman mahmul vaziyette bırakılır..." diyerek Türk kadınının siyasal haktan mahrum bırakılmasını eleştirmiştir.¹⁰

3 Nisan 1930'da kadınlara Belediye seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkının tanınmasıyla, Türkiye'de kadınlara yönelik siyasal haklar verilmesi hususunda ilk adım atılmıştır.

Aynı gün Afet İnan bu hususta bir konferans vermiştir. Konferansa katılanlar arasında Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Kazım Karabekir bulunmaktaydı.¹¹ 26 Ekim 1933 tarihinde kadınların köy muhtarlığına ve ihtiyar heyeti azalığına seçilmesi kabul edilmiştir.

Nihayetinde İsmet İnönü ve 191 milletvekili arkadaşı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin kanun teklifini Meclise sunmasından sonra, 5 Aralık 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesiyle, Türk Kadın Birliği 7 Aralık'ta İstanbul'da bir miting düzenlemiştir.¹² Türk kadınının siyasi haklarını elde etmesi Türkiye'nin demokratikleşmesi ve kalkınması açısından oldukça önemlidir. Nitekim dönemin basınında da Türk toplumunun bu durumdan duyduğu memnuniyet belirtilmiştir. TBMM'ye teşekkür telgrafları gönderilmiş, Halk evleri sevinç toplantıları düzenlemiştir.

Millî mücadele döneminde erkeklerle omuz omuza cephe ve cephe gerisinde mücadele eden Türk kadını siyasi haklarını ele aldıktan sonra siyaset arenasında da erkeklerle birlikte omuz omuza yola devam etmiş ve etmeye devam etmektedir. Yakın dönem siyasi tarihimizden örneklendirmek gerekirse, 27 Mayıs 1960 yılındaki askeri darbe sonrasında Yassıada'da kalanlar arasında Demokrat Parti'ye mensup yedi kadın milletvekili de bulunmaktaydı. Erkeklerle eşit zorluk şartlarıyla başbaşa kalan kadınlarımız Yassıada yargılamalarının sonuna kadar dik duruşlarıyla dikkat çekmişlerdir. Hem adanın zor iklim koşulları hem de davaların ağırlığına dayanabilmişlerdi.¹³

dipnot

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, isil.tuna@msgsu.edu.tr

1- Saime Yüceer, "Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Hakların Tanınması", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 9, S. 14, Bursa 2008, s. 136.

2- Ersin, Müezzinoğlu-Yakup, Kaya, "Millî Mücadele Sonrasında Türk Kadınına Siyasal Haklar Tanınmasına Yönelik Arayışlar (1923-1924)", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 18, s. 8.

3- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s. 452.

4- Seçim Kanunu tasarısında 18 yaşını dolduran her Türk erkek milletvekili seçme hakkına sahip olması ve milletvekili seçilmek için gerekli olan 50 bin oy yerine 20

bin oyun yeterli olması yer almaktaydı. TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Nisan 1923.

5- TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Nisan 1923.

6- TBMM Zabıt Ceridesi, 16 Mart 1924.

7- *Tanin*, 18 Haziran 1923.

8- *Vakit*, 17 Haziran 1923.

9- *İkdam*, 24 Şubat 1925.

10- *Türk Yurdu*, 16 Şubat 1926.

11- *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1930.

12- Sevilay Özer, "Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyunda Yansıması", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. 29, s. 150-151.

13- IŞIL, Tuna, *Yassıada'da Yargılanan Demokrat Parti Kadın Milletvekilleri*, Libra Kitap, İstanbul 2018.